

“Temel Hakların Korunması Bağlamında Karadağ Anayasa Mahkemesi ile Yasama, Yürütme ve Yargı Erkleri Arasındaki İlişki”

Dr. Dragoljub Drašković
Karadağ Anayasa Mahkemesi Başkanı

Değerli meslektaşlarım, hanımefendiler ve beyefendiler,

Avusturya ve Almanya gibi diğer birçok Avrupa devletinde olduğu gibi, Karadağ da, Kelsen’in tek merkeze -ayrı ve bağımsız bir kurum olan anayasa mahkemesine- dayalı denetim teorisine dayalı, Avrupa’ya özgü anayasallığın korunması modelini tesis etmiştir. Bu bağlamda, yargıçların atanması, karar alma usulü, kararların türleri ve sonuçları ile benzeri konularda da bu görüşün tüm diğer temel unsurları da kabul edilmiştir.

2007 Anayasası’nda yasama, yürütme ve yargı erklerinin ayrılığı ilkesi uyarınca bir düzenleme yapılmış ve her bir erke Anayasa’nın farklı bölümlerinde yer verilmiştir. Yasama yetkisi Meclis tarafından, yürütme yetkisi Hükümet tarafından ve yargı yetkisi ise mahkemeler tarafından kullanılmaktadır. Bununla birlikte, Anayasa Mahkemesi, yetkisini tamamıyla Anayasa’dan alan bağımsız ve özerk bir devlet kurumudur. Anayasa Mahkemesi hem anayasaya uygunluğu hem de kanunlara uygunluğu güvence altına alır ve bu iki husus, Anayasa’da farklı bölümlerde düzenlenmiştir.

Anayasa Mahkemesinin yetkisi, oluşumu ve yapılacak seçimler, Anayasa Mahkemesi yargıçlarının görev süresinin sona ermesi, anayasaya ve yasalara uygunluğun değerlendirildiği usulün faaliyete geçirilmesi, Anayasa Mahkemesi kararları, bir düzenlemenin geçersiz kılınması ile Anayasa Mahkemesinin yetkisi ve işleyişi bağlamında önem arz eden tüm diğer hususlara Anayasa’nın farklı bölümlerinde yer verilmiştir.

Bu yapısal anlayış ile Anayasa; Anayasa Mahkemesini, anayasal ve yasal düzende, diğer tüm devlet erklerinden ayrı ve bağımsız, en yüksek ve özerk anayasal kurum olarak hareket eden yegâne anayasal güç olarak tanımlayarak,

sadece yargı bağlamında değil aynı zamanda diğer tüm devlet erklerinin birimleri ve kuruluşları bağlamında, Anayasa Mahkemesinin Karadağ anayasa sistemindeki yerini açıkça belirlemiştir. Anayasa Mahkemesi, en üst mahkeme niteliğinde, mahkeme esasları uyarınca faaliyet gösteren kendine özgü ve karmaşık yapıda bir devlet kurumudur. Anayasa Mahkemesinin diğer tüm üst kurum ve kuruluşlardan ayrılması, Anayasa Mahkemesinin görevlerini Anayasa uyarınca ifa etmesini güvence altına alır.

Bu suretle, anayasa koyucu, Anayasa Mahkemesini tüm devlet erkleriyle (yasama, yürütme ve yargı) ve hatta devlet erklerinin yapısına dâhil olan tüm diğer eş merciler veya organlarla eş bir konuma koymuştur. Devlet Başkanı, Meclis ve Hükümet ile birlikte Anayasa Mahkemesi, işlevsel anlamda, en yüksek devlet organı, en yüksek karar merciidir. Zira Anayasa Mahkemesi, kanunların anayasaya uygunluğu ile diğer yönetmeliklerin ve tüzüklerin anayasaya ve yasaya uygunluğu hususunda genel normatif denetim yetkisi ile kanunların, yönetmeliklerin ve tüzüklerin gerektiği takdirde iptal edilmesi yetkisine haizdir. Anayasa Mahkemesi, aynı zamanda, diğer tüm karmaşık sosyal meseleler ve ilişkiler konusunda karar veren merciidir.

Anayasa Mahkemesi, güçler ayrılığı ilkesine tehlike arz etmeyecek şekilde faaliyet gösterir. Anayasa Mahkemesi, faaliyetlerinde, hiyerarşik olarak diğer tüm anayasal kurum ve kuruluşların üstünde yer almamaktadır. En üst merci niteliğinde olmamakla birlikte anayasaya uygunluğun gözetilmesi açısından tüm bu kurum ve kuruluşlar üzerinde denetleyici role sahiptir. Anayasa Mahkemesi kararı, tüm hükümet birimlerinde aynı etkiye haizdir ve bu etki, Meclis kararlarının iptal edilmesi, mahkeme kararlarının geçersiz kılınması, siyasi partilerin ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyette bulunmalarının yasaklanması ve seçim kanununun ihlal edildiği ve benzeri süreçlerde tezahür eder.

Diğer yargı erklerine ait kurum ve kuruluşları ile olan ilişkisinin düzenlendiği Anayasa Mahkemesi yetkisi bağlamında, Anayasa'da Anayasa Mahkemesinin görevleri özlü ve açık bir şekilde sıralanmıştır.

Ancak, açık şekilde yer verilen bu yetki ve görevlerin yanı sıra, Anayasa'da, Anayasa Mahkemesinin Anayasa'da öngörülen görevleri ifa edeceği hükmü yer almaktadır. Bu da, Anayasa Mahkemesi'nin yetki kapsamının, listelenen işler ile yapılan genel tanım metninin birleştirilmesi ile belirleneceği anlamına gelir.

Bu surette, olağan yetkiler olarak sayılan en önemli faaliyetlerinin yanı sıra Anayasa Mahkemesinin tüm diğer faaliyetleri, anayasal normlar (örneğin Anayasa) ile belirlenir. Bu da, Anayasa Mahkemesinin tüm sorumluluklarının aynı kanuni geçerliliğe sahip normlar tarafından belirlendiğinin bir göstergesidir.

Bu ayrıca, Anayasa Mahkemesinin tüm yetkilerinin açıkça anayasal kategoride olduğu ve bu yetkilerin, Anayasa'dan daha altı seviyede kanuni geçerliliğe sahip düzenlemeler veya yasa ile belirlenemeyeceği anlamına gelmektedir. Bu husus, Anayasa Mahkemesinin anayasal konumunun korunması ve güçlendirilmesi için mutlak önem arz eder.

Anayasa Mahkemesinin Karadağ'ın anayasal ve yasal düzenindeki konumu ve rolü, aslında, Anayasa Mahkemesi ile diğer devlet kurum ve kuruluşları arasındaki ilişki hususunda yapılacak muhtemel incelemeler için anayasal bir temel teşkil etmektedir. Anayasa Mahkemesinin konumu ve rolüne ilişkin bu husus, özellikle, yargı erkinin sistemdeki yeri ve kontrolü bağlamında da gözlemlenebilir. Anayasa Mahkemesi ile yargı erki (hukukun üstünlüğü ve hukuk devleti ilkelerine dayalı sistemin hayata geçirilmesinde hakların ve yükümlülüklerin yerine getirilmesinin ana sorumluları) arasındaki ilişki; yargı erki ile Anayasa Mahkemesinin statüsünün, yer ve konumunun, hakları ve yükümlülüklerinin ve yasal sistem oluşturulması için bulunacakları faaliyetlerin çerçevesini çizen yetkilerinin Anayasa ile açıkça tanımlandığı ilişkidir. Anayasa Mahkemesi, diğer mahkemeler ile yargısal hiyerarşiden açıkça ayrılmış olan bir devlet kurumudur.

Genel mahkemeler ile Anayasa Mahkemesinin görevleri birbirinden ayrıdır. Görevleri arasında herhangi bir çakışma söz konusu olmamakla birlikte pek çok açıdan birbirlerini tamamlar niteliktedir. Anayasa Mahkemesi ile genel mahkemeler arasındaki fark, mahkemelerin görevleri, verdikleri kararların sonuçları, görev alan yargıçların konumları vb. hususlardan rahatlıkla gözlemlenebilir.

Anayasa Mahkemesi, kendisine özgü olan ve genel mahkemelerden ayrı ve bağımsız olan bir mekanizma ile kendisine tanınan yetkileri kullanır. Genel mahkemeler nezdindeki yargılamalar esnasında temel hak ve özgürlüklere ilişkin bir ihlal tespit etmesi koşuluyla genel mahkemelerce verilen kararları iptal etme yetkisine haizdir. Anayasa Mahkemesi kararları resmi açıklama niteliğinde olmamakla birlikte genel surette bağlayıcı ve icra

edilebilir niteliktedir. Ayrıca genel mahkeme kararlarından farklı olarak, Anayasa Mahkemesi kararına karşı itirazda bulunulabilecek bir hukuk yolu mevcut değildir. Anayasaya ilişkin ihtilafı kimin mahkeme huzuruna taşıdığına bakılmaksızın Anayasa Mahkemesi tarafından verilen karar, herkes bakımından geçerli olan genel bir etkiye sahiptir. Öte yandan, genel mahkeme kararları ise sadece dava tarafları üzerinde etkilidir ve yalnızca ihtilaf halindeki taraflar için bağlayıcıdır.

Anayasal şikâyet sisteminin, kamu mercilerinin iş ve işlemleri ile genel mahkemelerin kararları karşısında vatandaşların haklarının korunması için yeni bir hukuk yolu olarak kabul edilmesiyle birlikte, Karadağ'ın 2007 Anayasası ile, hak ve özgürlüklerin Anayasa uyarınca kullanılacağını öngören anayasal ilke uyarınca, mevcut olan yargısal korumanın yanı sıra Anayasa Mahkemesi koruması da devreye girmiştir. Bu yeni koruma, anayasal bir şikâyet temelinde insan haklarını güvence altına alan özel bir koruma türüdür. Bu bağlamda, yargı mercilerinin verdikleri karar doğrudan anayasal denetime tabi tutulmaktadır. Bu da, Anayasa Mahkemesi ile genel mahkemeler arasındaki ön planda olan ilişkiye dikkat çekmiş ve uzmanlar da dâhil toplumun bir kısmında, Anayasa Mahkemesi ile genel mahkemelerin yetkilerinin belirlenmesinde genel surette ve özellikle insan haklarının korunması bağlamında kaygı ve endişe oluşturmuştur.

Tüm bunların yanı sıra, anayasal şikâyet söz konusu olduğunda Anayasa Mahkemesi usulü, özellikle güçlü bir etkileşimi –yargı mercileri ile Anayasa Mahkemesi arasında– ve hatta yargının Anayasa Mahkemesi nezdindeki yargılama işlemlerine katılması ile temel hak ve özgürlüklerin genel mahkemeler nezdinde korunamadığının tespit edildiği durumlarda Anayasa Mahkemesinin bu hak ve özgürlüklerin korunması sürecine dâhil olmasını gerekli kılar. Bunun yüksek mahkeme kararı niteliğinde olmadığı unutulmamalıdır. Zira Anayasa Mahkemesi, genel mahkemelerin hiyerarşisinde bir derece mahkemesi teşkil etmemekte olup sadece, yargısal korumanın yanı sıra, hakların anayasa kapsamında korunmasını temin eder. Anayasa kapsamındaki bu koruma, insan haklarının anayasa gereği bağımsız ve ek olarak korunması şeklinde tanımlanır.

Bu kapsamda Anayasa Mahkemesi, genel mahkemelerin görevini üstlenmemekle birlikte, başvuranın talebi üzerine, başvuranın anayasa ile güvence altına alınan hak ve özgürlüklerini ihlal ettiğini ileri sürdüğü kararları

inceler. Bu bağlamda, önceki karar alma sürecinde gerçekten anayasal hak ve özgürlüklerin ihlal edilip edilmediğini inceler. Anayasal şikâyet, olağan ya da olağanüstü bir hukuk yolu olmayıp insan hakları ve özgürlükleri açısından devlet kurumlarının iş ve işlemlerini denetleyen özel bir kurum niteliğindedir.

Bu itibarla, anayasal şikâyet uygulaması, diğer kanun yollarından daha geniş kapsamlıdır ve öncesinde mevcut tüm etkili ve nihai nitelikteki hukuk yollarına başvurulmuş iş ve işlemlerde değişiklik yapılmasını gerektirir.

Bu nedenle, Anayasa Mahkemesine anayasa ile tanınan yetkinin kullanımında, Anayasa Mahkemesinin yargı ve özellikle Yüksek Mahkeme üzerinde bir denetimi söz konusu değildir. Bu husus, Anayasada kendisine verilen Karadağ'daki yargı mercileri arasında en yüksek mahkeme statüsüne ilişkin olarak kuşkuların ortaya çıkmasına neden olabilir. Anayasal şikâyet üzerine Anayasa Mahkemesi'nin verdiği kararlar, genel mahkeme kararı yerini alamaz ve süreci sonlandıramaz. Ancak, Anayasa Mahkemesi kararları ile hak ihlali tespitinde bulunulup ihtilaf konusu karar bozularak genel mahkeme nezdinde yeniden yargılama yapılmasına olanak tanınır.